

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Suomen sosiaali oikeudellinen seura ry (SSO) lausunto

o SSOS: Pidämme esityksen heikkoutena sitä, että perusosan alentaminen voidaan esityksen mukaan tehdä helposti ja hyvin monella syyllä. Pienikin poikkeama työttömälle asetetuista velvollisuuksista voi johtaa taloudelliseen katastrofiin, jos alla on jo yksi varoitus. Tämä voi johtaa kohtuuttomiin tilanteisiin. Lausunnolla olevan työttömyysturvaa koskevan muutosesityksen mukaan työttömän toinen moitittava menettely johtaa työttömyysturvan maksun keskeyttämiseen. Etuuden maksaminen voi jatkua vasta sitten kun työtön henkilö on ollut kuusi viikkoa työssä. Koska työtön ei voi pakottaa ketään työnantajaa ottamaan itseään työhön, voi työttömyysturvan maksatuksen keskeyttäminen jatkua kuukausia tai jopa vuosia.

o

o Toimeentulotukea koskevan hallituksen esitysluonnoksen mukaan työtöntä, jonka työttömyysetuuden maksatus on keskeytetty, rangaistaisiin toistamiseen niin että hänen mahdollisuuttaan saada toimeentulotukea työttömyysturvan maksatuksen keskeydyttyä, olennaisesti heikennetään. Toimeentulotuen tasoa esitetään yleisesti alennettavaksi ja työttömyysturvaa vaille jääneen työttömän jo valmiiksi nykyistä alhaisempaan määrään esitetään peräti viidenkymmenen prosentin alennusta. Kun uusi toimeentulotuen määrä olisi esityksen mukaan hieman alle 500 euroa kuukaudessa, moitittava menettely työttömyysturvassa johtaa tilanteeseen, jossa työtön joutuu elämään jopa kuusi kuukautta keskimäärin 250 euron kuukausituella. Henkilön saamaa toimeentulotukea tullaan alentamaan 40 tai 50 prosenttia enintään kuudeksi kuukaudeksi, jos työtön ei löydä itselleen työtä työtä kuudeksi viikoksi. Työttömällä työntekijällä ei ole mitään mahdollisuuksia vaatia työnantajaa ottamaan häntä töihin, ei kuudeksi viikoksi eikä muutenkaan, vaan työnantajalla on täysi vapaus työllistää tai olla työllistämättä. Työtön asetetaan kohtuuttomien vaatimusten eteen, tilanteeseen, josta hän ei omin voin pääse pois. Esitys on yksipuolisesti työntekijöitä rankaiseva ja asettaa työttömän perustuslain vastaisesti tilanteeseen, jossa normaali elämä ei onnistu. Kukaan ei voi elää 250 eurolla kuukaudessa. Seuramme vastustaa esitystä..

Seuramme huomauttaa, että lausunnolla olevat kolme lakiesitysluonnosta yleistuesta, työttömyysturvasta ja toimeentulotuesta vaikuttavat toisiinsa ja kokonaisvaikutukseltaan vaikuttavat syvästi vähätuloisten suomalaisten asemaan, mikäli tulevat voimaan ensi vuonna. Kuitenkin jokainen esitys lähtee nykytilasta eikä esityksissä arvioida kokonaisvaikutusta, joka on todennäköisesti monelle suomalaiselle järkytys. Työttömyys on Suomessa jyrkässä nousussa ja avun tarve kasvaa samalla kun esityksessä, erityisesti tässä toimeentulotukea koskevassa esityksessä, painetaan perusturvan taso niin alas, ettei edes ruokaan riitä rahaa. Työttömyysturvaa koskevan esityksen mukaan työtön velvoitetaan hakemaan neljää työpaikkaa kuukaudessa aloilta, joihin hänen koulutuksensa ja kokemuksensa riittää. Mikä tahansa työnhaku ei enää ole kelvollinen ja liikaa oman alan ulkopuolelle ulottuva työnhaku katsotaan työvoimaviranomaisen toimesta mitättömiksi. Seurauksena on työttömyysturvan katkaisu ensin viikoksi ja sitten kokonaan, kunnes työtön on ollut kuusi viikkoa työssä. Nykyisenä taantumakauden aikana kuuden viikon työkin voi olla vaikea löytää ja monelle työttömyysjaksot venähtävät pitkiksi. Tällöin ei riitä, että työttömyysturva katkaistaan kokonaan, vaan toinen rangaistus seuraa toimeentulotuesta, kun jo valmiiksi alennettavaksi ehdotettu toimeentulotuki puolitetaan ja työtön painetaan alemmaksi kuin monet kehitysmaiden työttömät. Esityksen selvänä tavoitteena on saattaa työttömät erittäin vaikeaan taloudelliseen asemaan. Puolitettu toimeentulotuki alennettuna on, keskimäärin 250 euroa kuukaudessa ja päivää kohden antaa työttömälle keskimäärin noin 8 euroa kaikkiin elämisen kustannuksiin. Näin voi jatkua esityksen mukaan enintään kuusi kuukautta. On selvää, että kuutta kuukautta tällaisella tulolla ei kukaan voi elää. Esityksen seurauksena tuhannet suomalaiset tulevat kärsimään aliravitsemuksesta ja siitä aiheutuneista sairauksista. Mikäli kyseinen työtön henkilö on lasten yksinhuoltaja, voi koko perhe joutua elämään äärimmäisessä köyhyydessä. Syynä on pelkästään se, että äiti hakenut työpaikkaa, joka työvoimaviranomaisen mielestä on ylittänyt hänen ammattitaitonsa.

Seuramme kiinnittää huomiota esityksen vaikutusarvioiden yksipuolisuuteen. Esityksen vaikutuksia on arvioitu vain valtiontalouden säästötavoitteiden näkökulmasta kiinnittämättä lainkaan huomioon niiden ihmisten asemaan, joihin valtiovalan nyt esitettävät säästötoimet kohdistuvat. havaintoja hänen mahdollisuuksistaan elää kohtuullisesti Jos vaikutusarvioissa olisi haluttu saada kokonaiskäsitys muutosten vaikutuksista olisi yleistukea, työttömyysturvaa ja toimeentulotukea koskevien esitysten kokonaisvaikutusta arvioitu työttömän ja muun perusturvan/yleistuen tarvitsijan näkökulmasta ja tehty johtopäätöksiä säästöjen kohteena olevien mahdollisuudesta elää kohtuullista elämää. Vaikutusarvioista puuttuvat viittaukset niihin sosiaalipoliittisiin tutkimuksiin, joita on tehty ihmisten elinmahdollisuuksista jo nykyisen suuruksilla etuuksilla. Viittaamme esimerkiksi Pelastakaa Lapset ry:n lapsiperheitä koskeviin tutkimuksiin, jotka osoittavat monien vähävaraisissa perheissä elävien lasten elävän jo nyt hyvin niukasti koulusta saatavan ruuan ja osin jopa ruokajakelun varassa. Esityksessä ei ole arvioita siitä, millaiseksi näiden perheiden muuttuu kun esitetyt yleistuen, työttömyysturvan ja toimeentulotuen muutokset tulevat voimaan. Vaikutusarvioissa keskitytään yksinomaan valtiontalouden säästöihin, jotka perustelujen mukaan olisivat noin 174 miljoonaa euroa. Aika vaatimaton summa, kun yksin puolustuksen vaatimat lisämenot valtiontaloudelle tulevat olemaan yli kymmenen miljardia euroa. Esitysten vaikutukset perusturvaetuuksien tarvitsijoihin olisi pitänyt luonnoksessa arvioida huomattavasti tarkemmin ja syvemmin kuin luonnoksessa sivulla 51 oleva lyhyt toteamus siitä, että ruokajakelussa ja diakoniatyössä on havaittu tarpeen lisääntymistä. Aineistoa esityksen arvioinnille olisi löytynyt myös tilastokeskuksen elinolotilastosta, jonka mukaan noin 930 000 henkilöä (16,9 % kotitalousväestöstä) oli vuonna 2023 köyhyys- tai syrjäytymisriskissä. Tuolloin vuonna 2023 sosiaaliturvan leikkaukset eivät olleet vielä

ehtineet vaikuttaa, joten tilanne vuonna 2025 on huonompi ja vuonna 2026 voimaan tulevat, nyt lausunnolla olevat yleistuki ja työttömyysturvan ja toimeentulotuen heikennykset tulevat seuramme arvion mukaan johtamaan täydelliseen katastrofiin. Seuramme kysyy, onko hallitusohjelman toteuttaminen niin tärkeä asia, että halutaan ottaa riski vakavista seurauksista suomalaiselle yhteiskunnalle.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

SSOS: Seuramme ei näe perusosan alentamiseen perusteita, koska jo nykyinen toimeentulotuen taso on aivan liian alhainen. Esitystä valmisteltaessa ei ole otettu huomioon THL:n joka neljäs vuosi laatimaa raporttia perusturvan riittävydestä eikä eri yliopistojen tekemiä viitebudjettejä. Näiden molempien selvitysten yksielitteinen lopputulos on, että perusturvaetuutemme ennen nyt esitettäviä leikkauksia eivät ole riittäneet edes välttämättömän toimeentuloon. Hallituksen lausunnolla olevat esitykset yleistuesta ja työttömyysturvan toimeentulotuen kiristyksistä vievät tilannetta yhä huonompaan suuntaan.

Esityksessä on selostettu Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitean kolmessa Suomea koskevassa päätöksessä (Merits 88/2012, 108/2014 ja 172/2018). Hallituksen esitysluonnoksessa päätöksiin on viitattu sivulla 8 ja 9. Komitea on katsonut Suomen perusturvan ja sosiaaliavustusten tason olevan liian alhainen. Esityksessä ei kuitenkaan tehdä mitään johtopäätöksiä Suomen saamista huomautuksista, vaan päinvastoin esitetään sosiaalisen peruskirjan rikkomisen syventämistä alentamalla edelleen toimeentulotukea ja asettamalla toimeentulotuen saamiselle kohtuuttomia ehtoja. Suomi on vain "leikisti" Euroopan neuvosto eikä sillä ole aikomustakaan toteuttaa jäsenyyteen liittyviä velvoitteita. Komitean päätökset edellyttäisivät perusturvan korottamista ja seuramme on pyrkinyt monien vuosien ajan neuvottelemaan ministeriöiden kanssa komitean päätösten toteuttamisesta, toistaiseksi turhaan. Toimeentulotukea koskevassa hallituksen esitysluonnoksessa sosiaalista peruskirjaa käsitellään jonkinlaisena suosituksena, josta ei tarvitse välittää. Kuitenkin komitean kannan mukaan sosiaalisen peruskirja mukaan sosiaaliavustuksen, kuten toimeentulotuen, tason tulisi olla vähintään 50 prosenttia ekvivalentista mediaanitulosta. Esitysluonnokseen sisältyvä 8 euron päivätulo on kaukana siitä.

Se, mikä Euroopan neuvoston sosiaalisen peruskirjan 13 artiklan edellyttämä taso tulisi Suomessa olla, on helppo laskeuomi ei todellakaan halua noudattaa Eurooa tilastokeskuksen antamilla tiedoilla. Tilastokeskuksen mukaan ekvivalentti mediaanitulo Suomessa vuonna 2023 oli vuositasolla 33 282 euroa henkilöä kohden. Kun tämä vuositulo jaetaan luvulla 12, saadaan ekvivalentiksi kuukausituloksi 27 73,50 euroa ja se jaettuna 30:lla tekee 92,45 euroksi päivää kohden. Tämä on jaettava kahdella, koska sosiaalisen peruskirjan artikla 13 edellyttää sosiaaliavustuksen minimimäärän olevan 50 prosenttia ekvivalentista mediaanitulosta. Näin laskettuna minimitasoiseksi sosiaaliavustuksen määräksi saadaan 46 euroa päivää kohden, 1380 euroa kuukaudelta kohden. Hallituksen esitysluonnos esittää minimimääräksi keskimäärin 250 euroa kuukaudessa ja 8 euroa päivässä. Suomi ei halua noudattaa Euroopan neuvoston sosiaalista peruskirjaa, vaikka peruskirja on hyväksytty vuonna 2002 eduskunnan hyväksymällä lailla. ja Suomi on sen jälkeen virallisesti ilmoittanut Euroopan neuvostolle noudattavansa sopimuksen velvoitteita.

Tämä ilmoitus on osoittautunut vääräksi. Sivulla 75 virallisesti ilmoitetaan, että Suomi ei hyväksy komitean johtopäätöksiä Pohdittaessa esityksen suhdetta Suomen kansainvälisiin velvoitteisiin perusteluissa todetaan, että Suomi tulkitsee perusturvaa toisin komitea, vaikka Suomella ei tällaista tulkintaoikeutta ole. Liittymällä Euroopan neuvoston uudistettuun sosiaalisen peruskirjaan Suomi on sitoutunut noudattamaan peruskirjaa sen noudattamista valvovan sosiaalisten oikeuksien komitean päätöksiä. Perusteluissa kuitenkin todetaan, että Suomen sosiaaliturva käsittää laajasti etuuksia ja palveluita eikä komitean kaltaista minimitasoista lainsäädäntöä. Kohdassa väitetään Suomen terveydenhuollon palvelujen, joka luonnoksen mukaan on lähes ilmaista, kuuluvan tähän minimiturvan joukkoon, vaikka tutkimusten mukaan Suomen julkisen terveydenhuollon maksut ovat kansainvälisessä vertailussa hyvin korkeat. Suomen omalaatuinen, kaiken kiistävä tulkintakäytäntö, katsotaan oikeuttavan toimeentulotukeakin koskevan katastrofaalisen esityksen tekemisen, kun kansainvälisten sopimusten halutaan mitätöidä ja tulkita niitä itselleen mieluisalla tavalla.

Hallituksen esitysluonnoksen perusteluissa on sivuilla 7-8 selostettu myös YK:n TSS-sopimusta, johon Suomi on myös sitoutunut. Erityisen tärkeitä toimeentulotuen kannalta ovat sopimuksen 9 ja 11 artiklat, jotka tunnustavat jokaiselle oikeuden sosiaaliturvaan, sosiaalivakuutus mukaan lukien ja jokaiselle oikeuden saada itselleen ja perheelleen tyydyttävä elintaso. Hallituksen esitysluonnoksen 8 euron päivätulolla tämä sopimuksen vaatimus tuskin täyttyy. Esitysluonnoksessa todetaan aivan oikein, että Suomi on saanut komitealta huomautuksen, että Suomessa vuosina 2015 -2019 tehdyt sosiaaliturvan leikkaukset ja kansaneläkeindeksin jäädytykset tekivät etuuksista riittämättömiä. Komitea suositteli, että leikkauksia ei enää Suomessa tehtäisi. Tästä huomautuksesta välittämättä vuosina 2023-2025 Suomessa on tehty ennätysmäärä sosiaaliturvan leikkauksia ja kansaneläkeindeksi on toisen kerran jäädytetty vuosiksi 2024-2027. Uuden jäädytyksen vuoksi vähätuloiset suomalaiset jäävät yli kymmenellä prosentilla jälkeen yleisestä hintakehityksestä vuoteen 2027 mennessä. Hallituksen esitysluonnoksessa toimeentulotuen muutoksiksi YK:n komitean huomautukset vain penseästi todetaan ilman että niille annettaisiin mitään merkitystä toimeentulotukea alennettaessa.

Seuramme vastustaa hallituksen esitysluonnoksen mukaista toimeentulotuen muutosta, koska esitys rikkoo Euroopan sosiaalista peruskirjaa ja Suomi etäännyy yhä kauemmaksi eurooppalaisista standardeista. Esityksen mukaiset 40 ja 50 prosentin alennukset ovat kohtuuttomia työttömille ja muille perusturvan varassa eläville. Esityksen toteuduttua monen suomalaisen toimeentulo alenee niin paljon, että jopa monen kehityksensä köyhät menevät ohi.

Hallituksen esitysluonnoksessa sivuilla 74-77 pohditaan pitkälti esityksen suhdetta perustuslakiin ja esityksen säätämisyjärjestystä. Pohdinnan lopputuloksena todetaan perusteluissa sivulla 81, että esitys voidaan käsitellä yksinkertaisessa lainsäätämisyjärjestyksessä. Tämä tulkinta on seuramme mielestä täysin väärä ja perustuslain vastainen. Jos mikä laki vaatii perustuslain mukaisen säätämisyjärjestysten, niin ainakin tämä. Esitys vie suomalaisen työttömät ja muut perusturvaan varassa elävät suoraan nälkäräjälle ja jopa sen ylikin. Nälkä ja aliravitsemuksesta johtuvat taudit lisääntyvät, jos esitys toteutuu. Jopa perustuslain 7 §:n oikeus elämään tulee arvioitavaksi, koska esityksen toteuduttua osa kansalaisista ei todennäköisesti voi jatkaa elämäänsä. Sekä alennettu toimeentulotuen määrä että rangaistusluonteinen 40-50 prosentin toimeentulotuen alentaminen jo muutenkin alennetusta perustoimeentulotuesta, vievät toimeentulotuen tason selvästi alle eksistenssiniminin ja vaarantavat selvästi kohteena olevan henkilön ihmisarvoisen elämän edellyttämän turvan mukaisen välttämättömän toimeentulon. On lisäksi huomattava, että EU:n

sosiaalisen pilarin mukaan Suomen tulee vähentää köyhyyttä 100 000 hengellä vuoteen 2030 mennessä. Lausuntoluonnoksilla olevilla hallituksen esitysluonnokset yleistueksi, työttömyysturvan muutoksiksi ja toimeentulotuen muutoksiksi, jos ne toteutuvat lakina ensi vuonna, lisätään edelleen köyhien määrää ja EU-velvoitteiden toteutus siirtyy yhä kauemmaksi.

Loppupäätelmä: Koska sosiaalipoliittiset tutkimukset köyhien asemasta ja selvitykset perusturvan riittävyydestä a viitebudjeteista on valmistelussa ohitettu ja Suomea koskevat kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vaikutusta on hallituksen esitysluonnoksessa vähätelty ja esityksen suhdetta perustuslain 19 §:ään on käsitelty virheellisesti, ehdotamme asian valmistelun jatkamista. Toimeentulotuen Jatkovalmistelussa tulisi ottaa huomioon sosiaalipoliittiset tutkimukset, arvioida perusturvan riittävyys sekä ottaa huomioon sosiaalisten ihmisoikeuksien Suomelle asettamat velvoitteet. Valmistelutyö tulisi aloittaa aivan uudelta pohjalta. kuin nyt arvioitavana oleva esitysluonnos.

H

o

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

SSOS: Ei huomauttamista-

o

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

o SSOS: Esityksen mukaan nuorten toimeentulotukimenot katettaisiin 100 prosentilla kunnilta ja tämä korvattaisiin kunnille lisääntyvänä valtionosuutena. Emme pidä tätä mahdollisena kuntien talouden kannalta, koska kuntien valtionosuuksia ollaan jatkuvasti leikkaamassa ja uusi velvoite voisi pahasti horjuttaa heikossa taloudellisessa asemassa olevia kuntia. Valtion velvollisuutena on huolehtia siitä, etteivät kansalaiset syrjäydy, joten valtion tulisi myös kattaa täysimääräisesti kaikki toimeentulotukimenot.

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

o SSOS: Jo nyt toteutettujen leikkausten vuoksi moni vähätuloinen on joutunut muuttamaan asunnostaan. Häätöjen määrä on hälyttävästi lisääntynyt leikkausten seurauksena. On mahdollista, että esitetty asumismenojen tarkentaminen tulee edelleen heikentämään vähätuloisten mahdollisuuksia asua kohtuullisesti., koska tavoitteena on todennäköisesti jälleen säästöjen saaminen vähätuloisten kustannuksella. Asumismenoja ei ole seuramme mielestä enää syytä tarkentaa. Seurauksena voi olla lisää häätöjä ja asunnottomuutta.

o

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

o SSOS: Vaikutusten arvioinnissa on lähes kokonaan ohitettu vallitseva tilanne. Vuoden 2025 kesällä työttömiä on jo lähes puoli miljoonaa ja avoimia työpaikkoja kymmenesosa siitä. Kuitenkin tämä toimeentulotukea koskeva esitys ja sen rinnakkainen lausunnolla oleva työttömyysturvaesitys lähtevät yksinomaan työttömän henkilön velvoitteiden ja sanktioinnin vailla todellista tietoa siitä, että kiristysten ja sanktioinnin lisäämiselle olisi mitään positiivisia vaikutuksia sen enempää työttömille kuin valtiontaloudellekaan. Sen sijaan vaikutukset tulevat varmuudella olemaan erittäin negatiivisia vähätuloisille pitkäaikaistyöttömille ja etenkin yksihuoltajille ja heidän lapsilleen.

o

o Erityisen huomautamme esitysten negatiivisiin vaikutuksiin työssä olevaan osa-aikatyöntekijöihin. Heistä moni on yksinhuoltaja ja työstä saatava ansio on niin pieni, että he saavat tuekseen sekä osittaista työttömyyspäivärahaa että toimeentulotukea perheensä elatukseen. Työttömyysturvaa koskevan hallituksen esitysluonnoksen mukaan, kyseinen yksinhuoltaja joutuu hakemaan neljää kokoaikaista työpaikkaa tekemästään osa-aikaisesta työstä huolimatta ja haettavat paikat pitää olla sellaisia, että henkilö voidaan siihen palkata. Jos sitten virhe työnhaussa tapahtuu, esimerkiksi yksi hänen hakemastaan paikasta ei olekaan sellainen, johon hänen koulutuksensa ja kokemuksensa katsotaan riittävän, työttömyysturvan maksatus keskeytetään ensin viikoksi ja toinen virhe aiheuttaa työttömyysturvan maksatuksen keskeytyksen ja toimeentulotuen puolituksen. Kestää pitkän aikaa ennen kuin tämä yksinhuoltajan muutenkin pienet tuet palautuvat ennalleen ja sinä aikana perheen ruuasta voi tulla pulaa.

o

o Tukien palautuksen jälkeenkin voi tapahtua virheitä ja tukien keskeyttämisiä, jolloin perheen toimeentulo on pysyvästi vaarassa. Hallituksen esitysluonnoksessa tosin sanotaan, että toimeentulotuen puolitusta ei tehdä, jos henkilön eksistentaalinen mahdollisuus elää ei ole enää mahdollista. Tarkempia ohjeita ei poikkeuksista anneta. Työttömyysturvaviranomainen voi vapaasti harkita, milloin eksistenssiraja alittuu ja milloin ei. Yksinhuoltajan perheen toimeentulo on yksinomaan työvoimaviranomaisen harkinnan ja päätöksen varassa. Tulkinta siitä, milloin alennusta ei tehdä, voi eriytyä eri työvoimaviranomaisten välillä. Laissa tulisi tarkemmin määritellä, missä tilanteessa henkilön eksistentaalinen mahdollisuus elää ei enää ole mahdollista.

Muu lausuntopalaute:

o SSOS: Tätä esitystä ja sen rinnakkaista työttömyysturvan ja yleistuen muutosesityksiä ei esitetyissä muodoissaan tule antaa eduskunnalle. Valmistelua tulee jatkaa ottaen huomioon vähätuloisia suomalaisia koskevat sosiaalipoliittiset selvitykset, perusturvaetuuksien riittävyysraportit, viitebudjetit ja Suomen velvoitteet kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa.

Mattila Yrjö
Suomen sosiaalioikeudellinen seura ry